

Harc a Volga mentén

Alekszej Iszajev történésszel

Oleg Nazarov és Vlagyimir Rudakov beszélget

A sztálingrádi csata a II. világháború sorsfordító eseménye volt, s egyben a Harmadik Birodalom hanyatlásának kezdete. A csatát a világtörténelem egyik legfontosabb ütközeteként tartják számon. 200 napig tartott, hosszabb ideig, mint sok más háború, s több millió katona vett részt benne a világ különböző országaiból, felvonultatva a kor legmodernebb fegyvereit. A Volga-menti csata elvesztése igazi sokk volt a náci Németország és a Wehrmacht számára: a Harmadik Birodalomban háromnapos gyászt rendeltek el az elesettekért. A városokban, a hajókon, s még koncentrációs táborok parancsnokságain is félárbócra eresztették a zászlókat, a rádiókból gyászzené szólt. A leigázott Európa népei azonban reménykedve fogadták a sztálingrádi győzelem hírért.

Az 1942-es tervek

Miért döntött Hitler a Moszkva melletti vereség után úgy, hogy a Kaukázus és a Volga felé nyomul tovább, miért nem próbált szerencsét a bevált irányban?

Az 1942-es évre vonatkozó Wehrmacht-tervek már a moszkvai vereség előtt elkészültek. Hitler még 1941 novemberében tervbe vett egy hadjáratot a kaukázusi olajmezőkért, és erről még a moszkvai kudarc után sem volt hajlandó lemondani. Hangsúlyozom, hogy az első helyen a kaukázusi olaj állt, Sztálingrád mint cél igencsak periférikus helyet foglalt el az elképzelésekben. Eredetileg csupán el szeretnék volna érni a várost, és bombázást indítani ellene. Az akciót meghatározó 41-es számú direktívában olyan parancs, hogy el kell foglalni Sztálingrádot, nem volt. A dokumentum értelmében elég lett volna, ha a városhoz közeli hídfőállásokig eljutnak.

Ez azt jelenti, hogy 1942-ben a német felsővezetés már a korábban megfogalmazott tervekkel operált, amelyek nem voltak összhangban a valóságos fronthellyel? És aztán ez hibának bizonyult?

Nehéz ezt hibának nevezni, hiszen az olaj volt az egyik olyan forrás, amelyért a háború ténylegesen folyt. A náciknak vonzó perspektívának tűnt megfosztani a Szovjetuniót a bakui olajtól. Fontos megjegyezni, hogy a II. világháború idején a grozniji és a bakui olaj az egész Szovjetunióban kitermelt „fekete arany” körülbelül 75-80%-át tette ki. Ha sikerül blokkolni a grozniji és bakui olajmezőkhöz való hozzáférést, az igen komoly csapás lett volna a Szovjetunió számára. Ugyanakkor 1942-ben a szovjet katonai vezetés tartalékainak jelentős része a moszkvai vonalon összpontosult, ezért annak lehetősége, hogy a Wehrmacht egyenesen a főváros ellen induljon hadba, elég csekély volt. Ezzel szemben, ha a déli frontvonalon csoportosítja az erőit, és áthelyezi Moszkva alól a légierőt, illetve friss hadtesteket irányít oda, az már reális sikerrel kecsegtette Németországot. Ráadásul a tágas déli területek könnyen megközelíthetőek voltak tankokkal, ami nagyon kedvező volt a német hadviselési gyakorlat számára. Az a tény pedig, hogy a németek eleinte nagy sikereket könyvelhettek el, megerősítette őket abban a hitükben, hogy helyesen döntöttek, amikor a déli irányvonalat választották. Ezzel szemben a szovjet katonai vezetés feltételezése, hogy újból támadást fognak indítani Moszkva ellen, tévesnek bizonyult.

Sőt, Joszif Sztálin azt a cél tűzte ki, hogy 1942 végére teljes egészében megtisztítja az országot a támadóktól...

Igen, 1942 januárjában – felbuzdulva a moszkvai csatát követő ellentámadás sikerén – Sztálin valóban tett egy ilyen kijelentést. De nagyon hamar egyértelmű lett: a Vörös Hadsereg helyzete nem teszi lehetővé egy ilyen ambiciózus feladat megvalósítását. Bár 1942 nyarán a szovjet vezetés is komolyan fontolóra vette, hogy a nyugati stratégiai vonalon támadást indítanak.

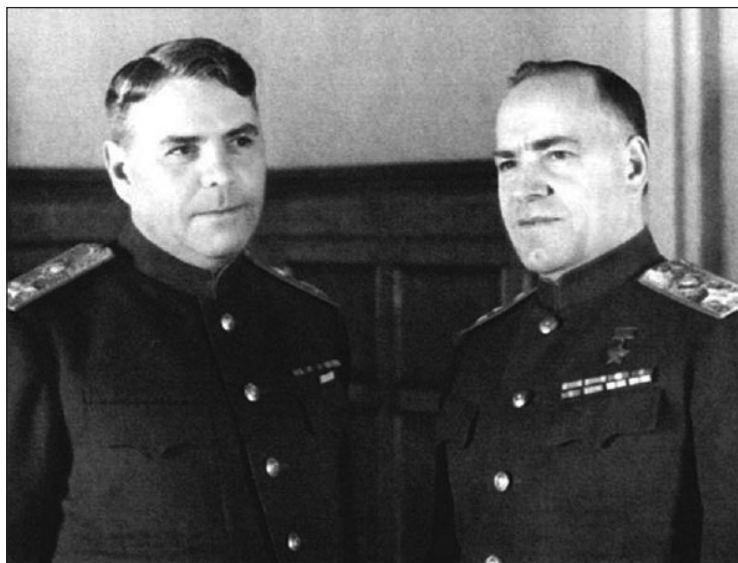
Mennyire voltak reálisak Hitler tervei a Kaukázus és Sztálingrád elfoglalását illetően? Hiszen a későbbiekben azzal vádolták, hogy szétforgácsolta a Wehrmacht erőit, ami végül a katasztrófához vezetett.

Lényeges, hogy pontosan lássuk, ki miért felelős. Ma sokan úgy hiszik, hogy a Kaukázus és Sztálingrád elleni egyidejű támadás ötlete Hitlertől származik. Viszont ha megnézzük a német forrásokat, akkor kiderül, hogy a város ellen fordulni, elfoglalni és a lakásait télire rekvirálni két parancsnok – a B hadseregcsoport parancsnoka, Maximilian von Weichs vezérezredes és a 6. hadsereg élén álló Friedrich Paulus vezérezredes – 1942. június 20-án felterjesztett ötlete volt. Három nappal később jött a direktíva Hitlertől, melyben ténylegesen jóváhagyta a tervezetet. De tulajdonképpen Paulus volt az, aki célként jelölte meg Sztálingrádot a csapatai számára.

A két oldal hibái

Miért 1942. július 17-ét tekintjük a sztálingrádi csata kezdetének, és nem 23-át, amikor napvilágot látott Hitler direktívája?

A történetírás a csata kezdetének azt a momentumot tartja, amikor a két fél először összecsapott. Július 17-én, de ha egészen pontosak akarunk lenni, akkor már 17-e előestéjén, 16-án megtörtént az első összecsapás a sztálingrádi front 62. előretolt csapatai és a németek

Georgij Zsukov és Alekszandr Vaszilevskij

között. De akkor még senki sem gondolta, hogy kezdetét vette a történelemkönyvekbe sztálingrádi csataként bevonuló összeütközés. És bár az első fázis rendkívül kedvezőtlenül alakult a szovjetek számára, a későbbiekben Paulus és von Weichs rosszul mérte fel a Vörös Hadsereg erejét, ami egy sor elhibázott döntéshez vezetett a német katonai hadvezetés részéről. Talán helyénvaló egy sakkban használt terminussal élni, hogy érzékeltessük a helyzetet: *zugzwang*, lépéskényszer, vagyis amikor a játékos annak tudatában kénytelen lépni, hogy csak ront a helyzetén.

Milyen hadműveletekről volt szó?

Paulus biztos volt benne, hogy semmi sem áll az útjában. A Don kanyarulatában azonban a német csapatok szembe találták magukat két friss szovjet hadsereggel, amelyeket a tartalékból vonultattak fel, és súlyos harcokba keveredtek velük. Emiatt a Vörös Hadsereg kudarcai ellenére sem tudták menetből elfoglalni a Don meredek kanyarulatát és lerohanni Sztálingrádot. A német parancsnokság ezek után a város ellen fordította a 4. páncélos hadsereget Hermann Hoth vezérezredes parancsnokkal az élén, melyet eredetileg a Kaukázus elleni hadjáratban akartak bevetni. Egy 150 kilométeres sztyeppei kerülő hadművelet után Abganerovo községben is szovjet tartalékegységekbe ütköztek. Később már minden további lépés újabb problémákat generált, és arra kényszerítette Hitleréket, hogy azonnali megoldásokat találjanak. Végül is ez vezetett az egész német stratégia bukásához.

Miért történt ez így?

Sztálingrádnál a németek megint alulértékelték a szovjetek lehetőségeit, ami a tartalékok kiképzését, oktatását és mozgósítását illeti, amivel 1942-ben megismételték az 1941-es hibát. Ez lett a későbbi sikertelenség egyik kiváltó oka. Össze sem lehetett hasonlítani az új német alakulatok méreteit a szovjetek által bevetett tartalékokéival. A német hadvezetés egyszerűen képtelen volt biztosítani az állandó utánpótlást. Biztos vagyok benne, hogy miként 1941-ben, 1942-ben is a nagyszámú utánpótlás mentette meg az országot. Ne feledjük: a Sztálingrádot védő 62. és 64. hadseregek új alakulatok voltak. Az 1943-ban felsorakoztatott tartalékok pedig lehetővé tették, hogy a Dnyeperig üzzék a németeket.

Kivitelezhető lett volna a Kaukázus elfoglalása anélkül, hogy katonákat és felszerelést vezényeljenek át Sztálingrádból?

Persze. Tovább mehettek volna Kaukázus felé anélkül, hogy befordultak volna a Don-kanyarba. Arról nem is beszélve, hogy a szovjet hadvezetés pont erre számított a németek részéről. A Szovjet Fegyveres Erők Főparancsnoksága, a *Sztavka* megkövetelte a sztálingrádi fronttól, hogy foglaljon el védelmi állásokat a Don nagy kanyarulatában, hozzon létre két páncélos hadsereget, majd csapjon le az ellenséges szárnyakra. A szovjetek számára valószínűleg katasztrofális lett volna egy ilyen hadművelet eredménye, mert az minden bizonnyal a harckocsik ismételt megsemmisítésével fejeződött volna be, ahogy ez Voronyezs és Kotlubany mellett történt. Ami a tűzérseget illeti, a Vörös Hadsereg komoly problémákkal küzdött, így aligha tudott volna komoly csapást mérni az ellenségre.

Milyen hibákat követett el a szovjet hadvezetés? Hogyan vált egyáltalán lehetségessé, hogy a németek és szövetségesei eljutottak Sztálingrádig?

A szovjet hadvezetés alapvetően abban hibázott, hogy alábecsülte az ellenség délen összpontosított erejét. Ez vezetett aztán a krími, a harkovi és a voronyeysi vereséghez 1942 tavaszán, nyarán. Az első helyen a Voronyezs melletti csatát említeném. A problémák a voronyeysi frontvonalra mért német támadással kezdődtek, amely áterjedt délre a Don-folyó mentére is. Azután Millerovónál a németek körbeverték a Harkov mellől visszavonuló délnyugati front legfőbb erőit. A harkovi csatában a délnyugati front elvesztette az utánpótlását és a tűzérseget, pedig az itt odaveszett 250 ezer katona stabilizálni tudta volna a millerovói helyzetet. A hitleristák áttörését Sztálingrádhoz az is segítette, hogy visszavonuláskor a szovjet csapatok elvesztették a 122 milliméter kaliberű lövegeknél nagyobb nehéztűzérseget. Paulus 6. hadseregének 144 darab 150 milliméteres tábori lövege volt, és 5 osztálynyi (kb. 40 egység) 210 milliméteres ágyúja. Ez előre megjósolható vereséget hozott a szovjet csapatok számára a Don nagy kanyarulatában.

A sztálingrádi csata kezdetén Sztálin, aki egyben a védelmi népbiztos funkcióját is betöltötte, aláírta a 227-es parancsot: „Egy lépést se hátra!” Milyen hatással volt ez a sztálingrádi csata kimenetelére?

Azt gondolom, ezt a parancsot a pánik szülte. Sztálin nem remeggett meg 1941-ben, azonban 1942 július–augusztusában megingott, tanácstalan volt és zavart. A büntető és a visszautat eltorlaszoló osztályok megalakítása késlekedett. Az idézett parancs pedig inkább káros volt, mint hasznos. A Volga-menti csatát még az 1941-ben használt eszközök segítségével sikerült megnyerni, vagyis a felhalmozott tartalékokkal és a totális háború üzemmódjában működő iparral. Büntető paragrafus volt már korábban is. Az 1941. augusztus 16-án kelt 270. számú rendelet értelmében golyó általi halál járt a pánikkeltőknek, amit nem voltak restek alkalmazni. Káros volt az 1942 októberében kiadott 306-os számú rendelet is, amely kimondta, hogy az offenzíva során tilos a csapatokat mélységből felvonultatni. A dokumentum értelmében a hadosztály parancsnokának a támadáskor egyetlen egy zászlóalja maradhatott tartalékban, az ezred parancsnokának pedig egy százada. Ennek eredményeképpen – ellentétben a korábbi gyakorlattal – a parancsnokok nem tudták a tartalékokkal érdemben befolyásolni a harc kimenetelét. Vegyük például, hogy két zászlóalj támadásba indul. Az egyiknek sikere van, a másiknak nem. Akkor a hadosztály parancsnoka bedobja a harmadikat, a tartalékos ezredet, megerősítendő a sikeres első támadását. A 306-os rendelet a bukás szélére sodorta az 1942 novemberében zajló Uránusz hadműveletet. A délnyugati front parancsnoka, Nyikolaj Vatutyin ezért már decemberben de facto ignorálta azt, jöllehet még senki sem törölte el.

A csata kezdete

1942. augusztus 23-án a német légerő súlyos csapást mért Sztálingrádra, elpusztítva a város jelentős részét és több tízezer lakosát. Hogyan történhetett ez meg? Elkerülhetetlen volt a légitámadás?

Elkerülhetetlen volt, hiszen Hitler elrendelte az intenzív bombázás végrehajtását annak érdekében, hogy demoralizálják Sztálingrád védőit, megkönnyítve ezzel a Wehrmachtnak a város elfoglalását. A németeknek akkor elsöprő fölényük volt a levegőben. Kevés realitása volt, hogy sikerül a saját erőnkre támaszkodva visszaverni a légitámadást. Ráadásul Sztálingrád légvédelme mégsem vetekedhetett Moszkváéval. A támadás azzal kezdődött, hogy augusztus 23-án, reggel a német páncélos egységek kijutottak a Volgához és elsöpörték a Latosinki körzet átkelőhelyét védő légelhárító zászlóaljat. Ezzel sike-

rült rést ütni Sztálingrád légvédelmi pajzsán. Ezen keresztül sikerült aztán a nap folyamán légi csapást mérni a városra. A német repülők gyakorlatilag követve a harckocsik útvonalát betörték Sztálingrád fölé, s mind a levegőben, mind a szárazföldön támadást indítottak ellene. A szovjeteknek nem maradt idejük az ellentámadásra, és ha volt is ilyen irányú próbálkozás, azok gyengék maradtak. Azt ugyan nem állíthatjuk, hogy rekordmennyiségű bombát használtak fel a németek, viszont több napon át tartottak a bombázások, amelyek során hozzávetőlegesen 40 ezer szovjet állampolgár vesztette életét. Az óriási veszteség oka nem feltétlenül a légicsapás mértékében keresendő. Az sem elhanyagolható tény, hogy a város alapvetően faházakból állt, melyek augusztus közepére jócskán kiszáradtak, s így könnyebben kaptak lángra, a vízvezetékek pedig még az előző támadás során megrongálódtak. Ez a körülmény és a Volgán kiömlött olaj rendkívül megnehezítette a tűzoltást: Sztálingrád jelentős része leégett. Később a németek arról számoltak be, hogy a támadásaik célpontjai éppen a munkásnegyedek voltak, amelyekből csak a porig égett házak kémenyei maradtak meg. Ezt az apokaliptikus képet több német fotó is őrzi. 1942 októberéig napközben a németek uralták az eget, ami az egyik legfőbb problémája volt Sztálingrád védelmezőinek, bár éjszaka a szovjet légierő is sok gondot okozott a németeknek. A 8. légi hadsereg pilótái messziről berepülve csapást mértek a hátsószágban lévő német kommunikációra. A szovjet légicsapások időnként igen hatásosak voltak, és ezt még a németek is elismerték. De a város feletti harcokban mégis a németek oldalán volt a fölény.

Miért nem tudta a Wehrmacht rögtön, már 1942 szeptemberében menetből bevenni Sztálingrádot?

1942 őszén a Wehrmacht legjobb hadosztályait vetették be az ún. „északi reteszen” (németül Nordriegel), melyek északon, a kotlubanyi vasútállomás környékén állomásoztak.* Az „északi retesz” alapját, amely többször visszaverte a sztálingrádi front szovjet csapatait, a 14. páncélos hadtest adta. Az a tény, hogy folyamatosan ellen kellett állni

* A Nordriegel („északi retesz”) a Sztálingrádtól északra állomásozó német erőket jelöli, amelyek feladata az volt, hogy biztosítsák a város elfoglalásáért harcoló német csapatokat. A német erőket lényegében ez az északi szárny választotta el a 6. hadseregtől északra lévő szovjet egységektől. (A szerk.)

a Vörös Hadsereg előrenyomulásának egy másik szakaszon, ahhoz vezetett, hogy a sztálingrádi csatába a legrosszabb hadosztályaikat dobták át. Ezért nem sikerült azonnal bevenni a várost. Rontotta a németek helyzetét, hogy a szovjet csapatok újabb és újabb egységeket vontak be a csatába arra kényszerítve a németeket, hogy ők is új csapatokat vessenek be. És ez így folytatódott november közepéig.

Hogyan értékeli a Németországgal szövetségben álló országok szerepvállalását a sztálingrádi csatában?

Bármennyire is furcsa, de az olaszok meglehetősen kemény diónak bizonyultak. Ismeretes például a 3. szavoyai lovassági hadtest támadása Izbuzenszkij tanya mellett 1942. augusztus 24-én. Dokumentumok bizonyítják, hogy a szovjet 304-es gyalogos hadosztály 812-es ezrede komoly veszteséget szenvedett ebben az összeütközésben. Az olasz gyalogság szablyával kaszabolta le a vöröskatonákat, s több százat foglyul is ejtett közülük. Még azután sem vonultak rögtön vissza, hogy a szovjetek ellentámadásba lendültek: egy darabig ellenálltak, ráadásul sikerült kilőniük az útjukba kerülő szovjet tankokat, többek között T-34-eseket is a saját, azaz nem a német felszerelést használva. A románok sokkal gyengébbek voltak az olaszoknál, a németekkel pedig végképp nem vették fel a versenyt. Persze, ha nem állt volna a németek rendelkezésére a két román hadsereg, nem tudták volna mivel betömni a frontvonal réseit, s a román hadseregnek köszönhetően sikerült is bizonyos erőket felszabadítani a város támadására. Másrésről azonban az a tény, hogy román csapatok álltak a szárnyakon, katasztrofális következményekkel járt a németek számára. A románok alkalmatlannak bizonyultak, hogy felvegyék a harcot a szovjet tankokkal. Ebben egyaránt közrejátszhatott a gyenge morális tartásuk és a gyér technikai felszereltség is.

Harcok a város utcáin

Egy interjúban ön azt mondta, hogy miközben a 62. hadsereget irányító Vaszilij Csujkov altábornagy „életben tartotta a minden egyes méterért folyó harc” mítoszát, „ő magának sikerült egy nap alatt elveszíteni a sztálingrádi traktorgyár nagyobbik felét [...], majdnem egy nap alatt pedig a Barikád lőszergyár területének jelentős részét.” Szükséges-e felülírni azt a konszenzusos véleményt, amely szerint Sztálingrádban az utolsó csepp

Áttekintésre szorul a városért folyó harc története úgy egészben. Olykor túlságosan leegyszerűsítve beszélnek róla, mintha ez egy egyenletes nyomás lett volna a németek részéről nyugatról keletre a Volga irányába. A harc azonban ennél jóval bonyolultabb sémát követve bontakozott ki. A minden házért folyó ádáz küzdelem mítosztát nem támasztják alá az operatív dokumentumok.

Akkor az egyes csomópontokért folyó harcokról beszélhetünk?

Nem, még csak arról sem volt szó, hogy a város minden csomópontjáért folytak volna a harcok. Példának okáért, a Sztálingrád déli részéért dúló küzdelem a mindkét oldal által elkövetett sorozatos hibák története. A németek először bevették a területet uraló silót, de nem fordítottak kellő figyelmet a védelmére, ezért mindössze 26 vöröskatona vissza is tudta foglalni. Hamarosan csatlakozott hozzájuk némi erősítés is, melynek az lett a vége, hogy a németeknek két hadtestet kellett ellene odairányítani. Később ugyanitt Csujkov kezéből csúszott ki az irányítás, mert nem küldte idejében az erősítést, s ez oda vezetett, hogy a kulcsfontosságú helyen fekvő silót komolyabb harcok nélkül veszítették el. További stratégiai pontok voltak még a gyárak. Ezek az erős téglá- és betonépületek erős bástyaként szolgálhattak volna, Csujkov viszont a sztálingrádi traktorgyár jó részét egy nap alatt elbukta. E kudarcot egy 97,7 méteres magaslát elvesztése előzte meg. A 102 méteres Mamajev kurgán története mindenki előtt ismeretes: e magaslát jelentőségében semmivel sem maradt el tőle.* A Barikád gyár nagyobbik részét azért veszítették el a szovjetek, mert elhamarkodottan vetették be a 138. lövész hadosztályt, s a Vörös Október (Krasznaja Oktyabr) gyár jelentős részét is egyetlen csapással vették be a németek. Ily módon több kulcsfontosságú pont komolyabb harc nélkül került az ellenség kezére. Természetesen voltak olyan pontok, amelyekért valóban minden erejüket megfeszítve harcoltak a szovjet katonák. Az ún. Északi hadszínteret például sikeresen védte a 124.

* A Mamajev kurgán Sztálingrád egyik legfontosabb stratégiai pontja volt, amely a csata során többször cserélt gazdát, s birtoklásáért rendkívül véres küzdelmek folytak. (A szerk.)

önálló lövészbrigád Szergej Gorohov ezredes vezetésével és a 138-as lövész hadosztályt vezető Ivan Ljudnyikovnak is sikerült rehabilitálni magát, miután a Barikád gyár elvesztése részben az ő lelkén száradt. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a város védői Sztálingrád különböző kerületeiben egyik akadályt gördítették a másik után, ami arra kényszerítette a német vezetést, hogy újabb és újabb csapatokat vessenek be.

Ennek ellenére a babért mégis Csujkov 62. hadserege aratta le. Mennyire jogos ez? A várost a 64. hadsereg is védte Mihail Sumilov altábornagy vezetésével?

Véleményem szerint a döntő győzelem mégiscsak a 62. hadseregé. A 64. hadsereget a németek kiszorították a Volgához, és úgy tervezték, hogy később fogják szétverni. Őket nem érték olyan mértékű csapások, mint Csujkov hadseregét, amely a leginkább ki volt téve a német támadásoknak, ráadásul ellenük vetették be a legtöbb friss, jól felszerelt hadtestet.

Mi történt a csata alatt a civilekkel?

Az egyik legelterjedtebb legenda szerint Sztálin megtiltotta, hogy evakuálják a város civil lakosságát. A valóságban azonban nem volt ilyen rendelet. Tény, hogy igen kedvezőtlenül befolyásolta az egyébként is nehéz helyzetet az, hogy az evakuálásért felelős Szemjon Tyimosenko tábornagyot 1942. július 25-én Vaszilij Gordon váltotta fel, aki nem volt kész egy ilyen volumenű feladatra és egy ilyen magas tisztség betöltésére. Nehezen vette át a stafétabotot: minden olyan feladat, ami nem kapcsolódott a szűkebb értelemben vett fegyveres harcokhoz, látótere periferiáján maradt. Ha a poszton Tyimosenko marad, akkor a civil lakosság kimenekítése érdekében egészen biztosan komoly erőfeszítéseket tettek volna. A kialakult helyzetet hátrányosan érintette továbbá a volgai átkelőhelyek csekély száma. A meglévő hidakon ráadásul elsősorban a vágóállatokat és a mezőgazdasági gépeket mentették keletre. De azért mire megkezdődött a tényleges bombázás, addigra sikerült rengeteg embert a folyó túlsó oldalára menekíteni. Sajnos azonban a városban még többen maradtak... Rendkívül nehéz akár csak hozzávetőleges számot mondani a civil lakosság veszteségét illetően. A háború előtt körülbelül 400 ezer fő lakott Sztálingrádban, 1943 februárjára pedig mindössze pár ezer em-

ber maradt. Lehetetlen feladat szétszálazni, hogyan alakult az egyes sztálingrádi lakosok sorsa, ráadásul nem is volt pontos kimutatás a civil lakosságról – bár ez nem csak Sztálingrádra igaz.

Az Úránusz hadművelet és a sztálingrádi katlan

Mikor és ki dolgozta ki az Uránusz hadműveletet, amely Paulus 6. hadseregének bekerítését is magában foglalta?

A hadművelet ötlete olyan emberek fejében született meg, akik jól tudták, mi is az a harcokocsis háború. Georgij Zsukov és Alekszandr Vaszilevszkij ilyen volt, ők voltak a hadművelet fő értelmi szerzői, amely meghozta az igazi áttörést a harcok végkimenetelében. A zseniális ötlet lényege az volt, hogy messziről erős csapást mérnek a 6. hadsereg két oldalán álló románokra, s áttörve a védvonalat, előre nyomultak a nyílt sztyeppén át. Ehhez páncélos hadtestek kellettek, melyek 1942 júliusában a frontnak ezen a szakaszán még nem álltak rendelkezésre. Az Uránusz hadművelet főpróbáját szeptemberben tartották: Sztálingrádtól délre lecsaptak a románokra, akik megfutamodtak, de akkor még az átdobott német tartalékok meg tudták menteni a helyzetet.

A Wehrmacht hadifogságba esett katonáinak oszlopa Sztálingrádban, 1943. február 1.

Melyek voltak a legfőbb nehézségek, amelyekkel szembe találták magukat az Uránusz hadművelet kidolgozói?

Nagy problémát jelentett, hogy az ellentámadás során a szovjet csapatok déli szárnya lényegében egy sík terepen haladt keresztül, ahol nem igazán voltak tájékozódási pontok. Ilyen körülmények között nagyon nehéz támadást indítani, hiszen egy nagy kiterjedésű területen és hosszú arcvonalon kellett megszervezni az ellátást. A másik gondot a már említett 306-os számú sztálini rendelet jelentette. A vezér előírásai nem egyeztek meg sem a szabályzattal, sem azzal, ahogy később a Vörös Hadsereg eljár. A harmadik probléma a légierővel volt, amely nem bírta felvenni a versenyt a német fölényvel. Mindeközben érvényben volt egy szintén Sztálintól jövő rendelet, ami tiltotta, hogy bármilyen hadműveletbe kezdjenek a légierő nélkül. Ennek ellenére a támadást mégis enélkül kezdték el. Rossz idő esetén a harckocsizó hadtest esetleg találhatott a sztyeppén valamilyen

Vaszilij Csujkov, a sztálingrádi csata egyik főszereplője

fedezéket, ahol gond nélkül fel tudott tankolni. De ha tiszta idő volt, akkor a német légierő kegyetlen megsemmisítő akciókat hajthatott végre. Pontosan ez történt később Orjol mellett is.

Mekkora volt a német haderő létszáma, amely a sztálingrádi katlanban ragadt?

Összesen körülbelül 330 ezer fő. Körbekerítették és elvágták őket az utánpótlástól, ennek következtében a 6. hadsereg fegyverzet és ellátmány nélkül maradt. A katlanból mindösszesen 20 ezer német katonát sikerült repülővel kimenteni, a többiek a rájuk záródó gyűrűn belül ragadtak.

1942. november 19-re, mire a Vörös Hadsereg ellentámadásba ment át, az erőviszonyok a Szovjetunió számára voltak kedvezőbbek: a három front (Vatutyin délnyugati frontja, Rokosszovszkij doni frontja és Jerjomenko sztálingrádi frontja) seregeiben összesen 1,1 millió ember szolgált. Velük szemben állt a 800 ezer fős német haderő, melyben már a két román és az egy olasz hadsereg is benne volt.

Egy grandiózus ellenállás eredménye

Mit tudunk a két szembenálló fél veszteségeiről?

A Vörös Hadsereg a csata 200 napja alatt összesen 1,2 millió, a németek és szövetségeseik pedig körülbelül 800 ezer embert vesztek. Az akkori viszonyok között ez óriási siker volt, korábban ennél sokkal nagyobb veszteségekkel kellett volna számolni. A Sztálingrádnál aratott hatalmas győzelem, ha nem is feleltette, de némileg igazolta a korábbi időszak kudarcait.

Németországban ugyanakkor háromnapos gyászt hirdettek. Miért volt ennyire traumatikus a Volga-menti vereség?

A csata elvesztése azért is volt különösen fájdalmas a németek számára, mert a Harmadik Birodalom 1942 őszén éppen dicsőségének zenitjén állt. Németország és szövetségesei ekkor uralták a legnagyobb területet Európában, sőt Afrikában Egyiptomot is elérték. Erejük teljében voltak, s közben a legnagyobb hadseregük szenvedett vereséget, az a hadsereg, amely addig győzelmet győzelemre

halmozott és gyakorlatilag verhetetlennek tűnt. A vereség ráadásul messzemenő következményekkel járt. A sztálingrádi csata az egész II. világháború fordulópontja. A volgai katasztrófa után a németek keresztet vethettek a további támadó hadjáratokra. Arról nem is beszélve, hogy a tetemes emberi és anyagi veszteség a továbbiakban kérdésessé tette Németország előrenyomulását. Egyértelmű lett, hogy a Wehrmacht jövőbeni hadműveleteinek volumene csökkenni fog. Ezt a Kurszki csata is bizonyította, amely egy kisebb, behatárolt területen bontakozott ki. A sztálingrádi győzelem egyik folyományaként sikerült a német csapatokat visszaszorítani a Volgától, ami jelentősen csökkentette a Vörös Hadsereg leselkedő veszélyt, hogy elveszíti a számára létfontosságú olajmezőkhöz való hozzáférést. Ha másképp alakultak volna az események, semmiféle kölcsönbérleti törvény* nem tudta volna kárpótolni a veszteségeket még csak kis mértékben sem. És végül fontos tényező volt a Vörös Hadsereg számára az embertartalék. A szovjet hadsereg visszaszorította az ellenfelet, és eljutott majdnem Zaporozsjéig. Ez lehetőséget adott arra, hogy olyan embereket sorozzanak be, akik az átmenetileg megszállt területen éltek. Ha megnézzük, hogy a Kurszki csata előtt honnan töltötték fel a hadsereget, akkor azt látjuk, hogy a katonák felét a felszabadított területekről hívták be. És ezek emberek, akik saját bőrükön tapasztalták meg a megszállás minden keservét, különösen motiváltak voltak a németek elleni harcban. A sztálingrádi győzelemmel fordult a kocka: felszabadítjuk a megszállt területeket, s ezzel új emberekhez jutunk. Megnyílt az út a végső győzelem felé...

(Fordította: Vértes Judit)

Eredeti megjelenés: *Isztorik*, 2018. február, 7–15.

* A kölcsönbérleti törvény (*Lend-Lease Act*) az Egyesült Államokban 1941. március 11-én hozott jogszabály, amely az USA számára lehetővé tette fegyverek és egyéb hadianyagok szállítását szövetségeseinek, elsősorban Nagy-Britanniának és a Szovjetunióknak. (A szerk.)